

ШАШКЕВИЧІЯНА SHASHKEVYCHIANA

Шашкевичіана

Shashkevychiana

Periodical of Markian Shashkevych Centre Periodique du Centre Markian Shashkevych

Видає Інститут - Заповідник Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі, афілійований з Українським Католицьким Університетом в Римі

Збірник присвячений життю, творчості й культові Маркіяна Шашкевича
Появляється в листопаді й червні, місяцях народження і смерти
Пробудителя.

Начальний редактор: М. Г. МАРУНЧАК

З М І С Т

ВЕСНІВКА Маркіяна Шашкевича	1
Василь Лев: Слово, що збудило Галичину	2
М. Павленко-Луців: Іван Вагилевич	5
Я. С.: Слідами дивізійних боїв біля Білої Гори	8
Лист Юлії Сметанової до Володимира Шашкевича	9
Олександр Баран: Питання Українського Патріярхату в часі смерти Маркіяна Шашкевича	11
Маркіян Шашкевич: А знаєш ти?	20
Анатоль Курдидик: Бібліографія Маркіяна Шашкевича	23
Маркіян Шашкевич: Моє небо	25
Рецензія	27

На обкладинці — пам'ятник-погруддя Пробудителя в селі Підлисса.

Передплата: Два долари на рік, одне число — півтора долара.

Відповідальні за адміністрацію: **МИРОСЛАВ СПІВАК**
СТЕПАН РОГАТИНСЬКИЙ

Адреса редакції й адміністрації: **MARKIAN SHASHKEVYCH CENTRE**
49 Euclid Avenue, Winnipeg 4, Man.
Canada.

Друкарня Видавництва "Голос Спасителя", 165 Catherine St., Йорктон.

ВЕСНІВКА Маркіяна Шашкевича

в перекладі Онуфрія Іваха

A SPRING SONG

Translated by Honore Ewach

(Ukrainian Songs and Lyrics—Winnipeg, 1933)

**A tiny, slender
Primrose was saying,
Her mother praying,
“Lovely and tender
Mother of flowers
And spring-tide showers,
Each night — and daily
Let me bloom gaily,
Make me look queenly,
Let sunbeams dress me,
Let star-rays kiss me,
Let love serenely,
Fondly embrace me”.**
**“My pretty darling,
In love embrace me,
Hear how still snarling
Cold winds are tripping,
Frosts are still nipping;
Beware, I pray you:
Wilful and teasing,
With lips all freezing,
With cold caresses
Fondling your tresses,
They may betray you”.**

“Веснівка” була надрукована вперше в “Русалці Дністровій”, стор. 71-72. У 1841 р. її передрукував у другій книзі альманаху “Киевлянин” Михайло Максимович. На слова цієї поезії створив музику композитор Віктор Матюк.

Слово, що збудило Галичину

Листопад є місяцем народження Маркіяна Шашкевича, Пробудителя Галицької Землі. Усім відомі його заслуги для українського, а зокрема для галицького суспільства. Видана ним разом із членами “Руської Трійці”, Я. Головацьким та І. Вагилевичем “Русалка Дністрова” в 1937 році розігнала “мряки тьмаві”, що нависли над обрієм народного життя Галичини, дала початок народній літературі. Оця невеличка книжечка започаткувала в нас теж і українську літературну мову. До того часу не було в нас такої.

Велике значення Шашкевича для розвитку української культури в Галичині пізнати ще більше з того, коли розглянути культурні відносини в Галичині на переломі XVIII. і XIX. сторіч. Частина українського народу, що дісталася при кінці XVIII. ст. під Австрію, вже довший час мала слабкі зв'язки з придніпрянськими українцями, тому що вже від XIV. ст. була під впливами польської культури. Польські впливи витиснули сильне тавро на українській інтелігенції так, що вона вже у XVIII. ст. говорила здебільша по польськи та часто орієнтувалася на польську державницьку ідею. Ця інтелігенція, переважно священники, пов'язувалася з простолюддям, яке говорило своєю рідною мовою, тільки вірою, а мовою відчужувалася. Культурний стан українців у Галичині, що був спочатку жадливий, почав змінюватися вже з хвилиною прилучення її до Австрії. Завдяки заходами львівського єпископа Льва Шептицького австрійський уряд подбав про створення відділу для українських уніятських богословів при духовній семінарії у Відні, зв. “Барбареум” у 1775 р. Після того прийшло до утворення духовної семінарії для українців у Львові в 1785 р., в якій студіювали богослови унії з Галичини, Закарпаття й Буковини, а далі в 1787 р. “Studium Ruthenum” при львівському університеті з українським філософічним і богословським інститутами. Ці научні інституції мали за мету виховати українську інтелігенцію, т. зн. духовенство в Галичині. Та ширення культури й освіти серед українського суспільства не йшло скорим кроком ізза браку українських підручників до навчання і студій. У названих інститутах викладали чужими, а головню мертвою церковнослов'янською мовою, що ніяк не могла нав'язати взаємин між

інтелігенцією (духовенством) і селянами. Також і нечисленні сільські школи покористувалися підручниками, писаними мертвою церковщиною, незрозумілою для селянина. Малограмотні вчителі не могли як слід ширити освіту між широкими масами народу. Тому він потапав у темноті, не маючи майже ніякого національного усвідомлення.

Та цьому невідрадному положенню старалися зарадити свідоміші одиниці злосеред вищого духовенства. Вони стараються вирвати наше священство з духової апатії та національної індіферентности. За почином о. Івана Могильницького засновано в Перемишлі священниче товариство для ширення віри й моральности серед українського народу за допомогою друкованих книжок. Хоч не проявило воно діяльности, то його основники і члени, як І. Могильницький, І. Лаврівський, І. Снігурський, М. Левицький зайнялися освітньою працею. Вони перші склали підручники (граматики) до навчання рідної мови. Та ці підручники базувалися на давніх підручниках церковно-слов'янської мови і хоч старалися дорівняти українській граматиці О. Павловського з Харкова (1818 р.) не принесли великої користі для народу, навіть не появилися друком за їхнього життя. Виклади для богословів далі йшли в мертвій церковній мові, навчання в школах відбувалося також тією мовою. Шкільних підручників не було. Богослови скучали від незрозумілої мови й бажали почути на викладах радше польську мову, як свою церковщину. Та І. Лаврівський не слухав бажань богословів, а далі вчив їх рідною мовою і, відходячи від церковщини, щораз зближав її до народної. Однак таких робітників на народній ниві не було багато, тому інтелігенція, а головню священники й богослови, що мали зв'язки безпосередньо з селянами, говорили по польськи. Українські богослови приставали з польськими, зживалися з польською культурою та перенималися польськими національними ідеями, а віддалювалися від народу, що пропадав у темноті та на панщині. Навіть проповіді по церквах виголошували по польськи.

Ідеї, засіяні основниками Перемиського освітнього товариства, зійшли в душах невеликої групи львівських богословів у 30-их роках, якої душею став Маркіян Шашкевич. Разом з кількома однодумцями постановив він проповідати до народу в своїй рідній мові. Задум стався фактом восени 1835 р. Тоді Шашкевич, Устиянович і Величковський виголосили у львівських церквах проповіді по українськи. За цим першим кроком пішло складення альманаху "Зорі" та після його конфіскації поява друком у 1837 р. "Русалки Дністрової", збірника, що своїм змістом і мовою зав-

дяки М. Шашкевичеві став причиною культурно-національного відродження галицьких українців.

Невелика збірка оригінальних поезій усіх трьох членів “Руської Трійці”, перекладів із народної поезії слов’янських народів, казки-оповідання Шашкевича п. з. “Олена”, його розвідки про українські рукописи в монастирі ОО. Василіян у Львові та його ж рецензії на книжку Й. Лозинського п.н. “Руское весіле” викликала захоплення серед невеликого гурта ідейних прихильників Шашкевича, а нехоть і погорду серед старшого громадянства і тих письменників, що цуралися народної мови та ще більше фонетичного правопису “Русалки”, який впровадив Шашкевич за прикладом реферматора сербської літератури й літературної мови, Вука Стефановича Караджіча.

Сила “Русалки” і в глибокому національному змісті, що вказав на зв’язок української інтелігенції з народом (цього до того часу сливе не було), і в народній мові, що вказала на духову й національну єдність галичан з придніпрянцями. Шашкевич зробив народну мову галичан літературною та усунув з ужитку нашої інтелігенції церковщину й польщину. Мова Шашкевича, що її поклав він в основу літературної, не така сама, що в Котляревського, хоч обидва послуговувалися своєю місцевою народною мовою. Мова Котляревського зв’язана з полтавською говіркою (місцевою мовою), що й найкращою побіч київської, тому вона та й говірка — київська — Шевченкова стали основою літературної мови. Шашкевич не знав мови Шевченка (ще до 1837 р. не появилися його твори), а тільки мало мову Котляревського з його перелицьованої “Енеїди” і “Наталки Полтавки”, знав збірник народних пісень Максимовича (з 1827 р.), знав твори Квітки і зрозумів вищість мови цих творів від своєї місцевої. Але він не міг засвоїти собі її повністю тож, щоб краще зрозуміти мову “Русалки”, впровадив він у літературну мову Галичини свою говірку, т. зн. говірку Золочівщини. Він уважав, що й ця мова має багато спільного з мовою наддніпрянців. Його слідами пішли: Головацький з говіркою Брідщини, Вагилевич і Могильницький з говіркою Калущини, Устиянович з говіркою Миколаївщини і Скільщини. Кожний із цих поетів знав мову наддніпрянців, приймав її основи, а крім того, вносив у свою літературу мову прикметні ознаки своєї околиці, в широкому значенні Галичини. Тому в мові Шашкевича знаходимо такі форми, як руков, зорев, весело ми з тов гудьбов, русков кривлев наповалася, збираєся на весіле; лихо му в пальцях сидит; по ножчах; але діло вже довершеное зустріли; рум’яное ціловала личко; его, до него, стис го за коліна; ходит, робит, під-

Іван Вагилевич

(Про одного з наших призабутих)

В історії української літератури й досі трапляються належно не висвітлені або й зумисне занехаяні сторінки.

Іноді в нас якомусь діячеві прикладають тавро зрадника і викреслюють з історії. Про заслуги даної одиниці для національного відродження і для української культури згадують лише кількома словами або й зовсім промовчують.

До таких призабутих, засуджених і належно не оцінених постатей належить Іван Вагилевич.

Виринає питання: чи не пора вже нам, з перспективи цілого століття (засуд на Вагилевича кинула консисторія 1849 року) проаналізувати його життя й зважити всі позитиви й негативи і реабілітувати цього письменника, члена славнозвісної “руської трійці”?

Хай цих кілька думов про діяльність Вагилевича нагадають нам нашим літературознавцям про потребу дослідити його уважніше.

І. Вагилевич — народився 1811 року в селі Ясінь Горішній Стрийського повіту на Бойківщині, в родині вбогого селянина. По закінченні середньої школи вступив на теологічні студії у Льво-

кидають, танцюють, а потім п'ють; мов, як-есь ся справив; проходжали-смо ся по обійстю, бандуристою ввійшов-єм у замок; Гей, хлопці, чи спите, що-сте ся позабували, тим ся величали, радо нам ся діє; о руській славі скрізь світу казати; суть то здорові, повно-сильні вістки; і знов згомонит, та нишком мило-немно (= незначно); що не прибрана (Русалка в наряді; верховодник. Оце кілька прикладів на особливості мови Шашкевича, взяті з його місцевої говірки, або творені самим поетом. Ці форми не існують сьогодні в літературній мові, хіба в розговірній старшої інтелігенції в нас та в селян. Вони уступили місце мові Шевченка й Котляревського та їхніх наслідників. А все ж таки ця мова Шашкевича була літературною для Галичини, була зрозумілою для всіх суспільних верстов та усунула з наших книжок, школи, з уст інтелігенції мову церковну та польську і стала угольним каменем у будові літературної мови в Галичині.

ві. Крім теології Вагилевич студіював філософію у Львівському університеті. Вже тоді він звертав на себе увагу слов'янського наукового світу, особливо Шафарика — працями з слов'янознавства.

Під час теологічних студій Вагилевич написав цикл статтів з етнології про гуцулів та бойків. Ці праці Шафарик переклав чеською мовою і помістив у журналі Чеського музею в роках 1838-1839 і 1841. В тому ж журналі була також поміщена його стаття “Упирі та відьми” — витяг з більшої студії про українську демонологію.

Теологію закінчив письменник в році 1839, але тоді його не висвячено, бо духовна влада поставилася з підозрою до його етнологічних праць. Крім того, йому закинуто зв'язки з закордонними людьми (так названо Шафарика й інших науковців) та за участь у виданні друком 1837 року в Будапешті збірника “Русалка Дністровая”. Пізніше йому закинуто ворожість до унії, бо він у приватній розмові хвалив єпископа Балабана.

Проте 1846 року його таки висвячено і настановлено парохом в село Нестаничі, де йому було трудно з сім'єю прожити.

Подув “весні народів” докотився й до Австрії. Революція у Відні 1848 р. та мадярське повстання проти Габсбургів сколихнули на західно-українських землях і поляків, і українців. У Львові скликано “Руську Раду”, що поставила австрійському урядові свої національні вимоги. Засновано часопис “Зорю Галицьку”, скликано “собор руських учених” і проголошено національну єдність українського народу обабіч Збруча, поставлено домагатися української викладової мови в народніх школах, українських середніх шкіл та університету, як також поділу Галичини на українську й польську частини.

Іван Вагилевич брав жваву участь у національному пробудженні. “Собор” доручив йому редагувати львівський часопис “Дневник руський”, що друкувався латинськими черенками, а уряд призначив членом шкільної ради, яка опрацьовувала плян запровадження до шкіл української мови.

Але на підставі неслухних виказів 1849 року консисторія засудила Івана Вагилевича на реколекції й ув'язнення аж до поправи моральної й політичної.

Такої ганьби Вагилевич не міг прийняти, і тут починаються хитання. Він пробує перейти на латинський обряд, а коли йому відмовляють, переходить до євангелицької громади.

Цей новий період приносить письменникові багато лиха. Починається важка боротьба за шматок хліба. Мавши велику родину,

він мусів важко працювати на її удержання. Багато писав, та про його праці говорено легковажно, а автора називано божевільним:

1855 року Вагилевича прийнято помічником бібліотекаря в Бібліотеці Оссолінських у Львові. Це був найзамітніший період його співпраці з поляками, але він тривав не довго. По дев'ятох місяцях адміністрація звільнила його як некаталика. Вагилевич одержав короточасову посаду українського перекладача при уряді, та незабаром цей відділ зліквідовано, і він мусів займатися коректою та експедицією польських часописів “Газета Львоувска” і “Глос”. Обтяжений важкою працею у львівському архіві та українськими сеймовими друками, письменник підупав на здоров’ї і передчасно, на 57 році життя пішов у могилу. Іван Вагилевич помер 10-го травня 1866 р.

Скажимо коротко про його літературні й наукові праці!

Вагилевич був більш науковцем, як письменником. Його віршовані твори, як от “Мадей” та “Жулин і Калина”, слабкенькі. В році 1837 вийшла друком “Русалка Дністровая”, а в ній були народні пісні, що їх зібрав Вагилевич, з його ж таки “Передговором к народним пісням”. В 1845 р. він видав граматику української мови, в 1848 р. — брошуру “Манастир Скит Манявський”. Року 1854 письменник разом з Бельовським подав в “Монументах” польський переклад Несторового літопису. За життя письменника опубліковано його архівальні праці і друге видання польського словника Лінде, на впорядкування та доповненні якого Вагилевич поклав багато праці. Він хотів ще видати додатковий том цього цінного словника, але за браком засобів для себе й родини не закінчив цієї праці.

Після смерти автора в рукописах залишилися такі праці, як “О взаємовідносинах слов’янської або церковнослов’янської мови до мови польської”, “Демонологія слов’янська”, “Символіка”, український та польський переклад “Слова о Ігоревім полку”, з поясненнями автора, “Польські письменники — українців”, “Латинські письменники — українці” (це біографії, писані по-українському в “Дневнику”), рукописний “Словник української мови”, “Єгипетські фараони”, “Походження слов’ян від трако-лірів”, “Родовід польських князів і королів від 880 р. до 1195 р. та інші.

Рукописи І. Вагилевича зберігалися в польського ученого А. Бельовського. Небагато з них побачило денне світло, але й ті, що були опубліковані, свідчать про велику працювитість, талант та ерудицію цього українського діяча. Якби йому судилося було жити в кращих умовах та в іншу добу, то він, напевно, зайняв би належне місце в історії української науки й культури. Він не му-

Я. С.

Слідами дивізійних боїв біля Білої Гори

Після двадцять шістьох літ, зовсім несподівано для мене, опинююся в околиці, де в липні 1944 р. відбувалися жорстокі бої дивізії “Галичина”.

По головній автостраді виїжджаю зі Львова автом і через годину вже бачу здалека куполи ожидівської церкви. Тут, в Ожидові, в 1944 р. вивантажувалися дивізійні толки, яких не забули привітати скорострільними серіями большевицькі літаки. Іду “бурком” три кілометри на північ від Ожидова, в напрямі Куцької, де вперше на Галицькій Землі бівакували дивізійні гренадири. В корчах знаходжу кілька заржавілих набоїв. Наші набої, чи упівські? — годі розпізнати. Тут велися безпощадні бої УПА аж до 1952 р.

Дивлюся на південь і відразу бачу Білу Гору зі Шашкевичівським пам’ятником. Пригадую собі, що коло брами Личаківського цвинтаря купив букет пшеничних колосків і калини, щоб зложити його на могилі Незнаного Воїна, похороненого побіч пам’ятника Маркіяна Шашкевича. Даю знак водієві і авто мчить на Білу Гору. Бачу незмінну глиняно-камінну доріжку, таку саму як і в ці пам’ятні липневі дні, помережану з боків зливними дощами. З гори, як на долоні видно село Підлисся й Ожидів; на півдні виглядають із сивої мряки околиці Білого Каменя, Почапів і Гологір.

Прямую до пам’ятника: вперто стоїть залізно-бетонний величень, дивиться мені з сумом в очі неначе говорить, що йому скучно без могили Незнаного Воїна, що його змели з лица землі нові господарі. На місці знищеної могили стоїть артилерійський обсерваційний стовп і ніби вибачається передо мною за свою влізливість і за тих, що його тут поставили. Колись тут підчас щорічних Шашкевичівських святкувань лунала грімко пісня “Спіть орли соколи, ми остримо зброю”; тут, на стрілецькій могилі, складала присягу бійці УВО-ОУН. Варварська рука (людини двадцятото століття) знищила могилу воїна Галицької Волості, щоб замести в безвість сліди правдивої історії.

Стою як вкопаний: мені ввижаються виструнчені ряди хрестів

сів би ради шматка хліба чи чиїхось поглядів міняти свої “орієнтації”, а може й кривити душею . . .

Лист Юлінії Сметанової до Володимира Шашкевича ¹⁾

Kochanyj Włademirku! Chcesz się dowiedzieć odemni co a twoim Ojcu, coz ja tobi moge powiedziec wiency, jak juz tile z jego serdecznych przyjaćioł pisali o nim, czytając pisemko Ustyanowicza, Żhadka za Markijana zdawał mi się ze go widze, ze słyszy muwiącego, podziwiałam przyjaźń, jaką przyjęte było serce Ustyanowicza dla Markijana kiedy tak trafnie tak dokładnie napisał o nim, wdzięczność uczułam dla niego, jakby z grobu ubudził Markijana, Naydrozszego brata mego, był dobrzyn miał serce z poświęceniem się dla drugich Natura dość laskawa była dla niego, obdarzyła go rozsądkiem i dobrym sercem, ale nienależy wychwalac bo jak On sam pisal Welyczajesz sia Czełowicze umom twoim jak deń switłom zabuwszy ze to maje od soncia.

Ten człowiek pragnął gorąco, całą duszą, zaszczepić wzajemną miłość i przyjazn między ludzmi, ale biada jemu, ani on ani żadne pismo nezdołają wyrugować niewdzięczność na przyznaczone miejsce, to jest na dno piekła.

Tyle dobrych chęci dla ludzi, tak silna wola do dobrego, nareszći

*) Сестра Юліяна, заміжня Сметана, на запит Володимира, сина Маркіяна, надіслала йому першоджерельний матеріал про його батька.

Лист цей був вперше поміщений в оригіналі (польській мові) в Записках Наукового Товариства Шевченка, том 58, стор. 39-41, в опрацьованні проф. Михайла Тершаківця п.н. "Причинки до життєпису Маркіяна Шашкевича".

Редакція.

¹⁾ Цей лист був друкований уже в статті "Вспоминка о Маркіянѣ Шашкевичу" (Зоря Гал. яко Альб. на 1860), одначе в перекладі і з деякими дрібними змінами та пропущеннями.

на могилах наших гренадирів. Прокидаюся з задуми та йду шукати слідів дивізійних боїв. Добрих дві години шукаю за могилами — їх не має. Питаю старих бабусь у Білому Камені, Почапах, Хильчицях, Золочеві, Підгірцях і Ясенові — могил воїнів дивізії "Галичина" немає. А їх тут полягло тисячі... В Почапах там, де скручує дорога вліво, на Золочів, лежав я за скорострілом в цю горобину ніч перед проривом. В п'ятницю рано безстрашно йшли призначеним шляхом в напрямі села Хильциці.

tile zawodów, niemoże się utrzymać w słabej lepiance człowieka, musiała się rozprysnąć, a duch uleciał, może, w lepszą krainę. — Z czasów studenckich cóż moge o nim powiedzieć, kochaliśmy jego wszyscy, i on nas, przyjechałszy do domu na święta powyrabiał nam powinszowania dla Rodziców to świadczy że chciał się Im przysłużyć i nam podawał do tego sposobność, wieczna mu pamięć za to. — Wstąpiwszy do seminarium dopiero się zaczęła jego niedola, On myślał że tak jak jego duch buja swobodnie po podniebiosa to znow zanurza się we wnętrze ziemi tak i z ciałem wolno, a to rzecz inna, przeznaczonym ostał jakimus Bazylewiczowi za towarzysza, ten przekroczył przeznaczoną kodzinę, Markijan niechciał go opuścić, a potem ciężko pokutował za dobroć serca, może nie na swoim miejscu, wydaleny zostali ze sminaryji, i trzy lata tułał się pomiędzy ludzi, ojciec odmówił mu wszelkiego sparcia sam się otrzymywał, starał się usilnie poprawić błąd dobrego serca odwiedzał regularnie szkoły, ale cóż, kiedy niewolno było składać publicznie egzamina, az dopiero po trzech latach został przyjętym do seminarium, przez czas zdrowie jego mocno ucierpiało, im więcej duch stawał się silniejszym, tym ciało słabszym troska o utrzymanie i umysłowa praca niszczyły go, po ukończeniu szkolnych godzin chodził do biblioteki czytać, i jak nam mówił do włoskiej cerkwi uczuc się sławianskiego języka.

Na ostatnim roku teologij, w styczniu umarł ojciec, w maju odwiedzał go ksiądz Biskup Snigurski w seminarium i radził żeby się święcił niezonatyj i dostał pierwsze poświęcenie co zwykli biorą; rada Matki przemogła. — Ozenił się przyszedł na administracyji do Niestanic potem do Humnisk nareszcie do Nowosiulek i tam życie męczenski zakonczył, tak ciężko chorował że już ani widział ani słyszał a jeszcze żył. — niewim czy słusznie był od konsystorza przysładowanym przez długi czas niewysłno propozycyji na No-(wo)sułki i nie powiedziano przyczyny, a on musiał cierpieć niedostatek niebiorąc z kasy pieniędzy, czym więcej doznawał ucisku tym jakby na przekor, przykreemu losowi zatapiał się w książkach. bo też to prawda że nikt niepotrafił w ucisku tak pocieszyć jak książka tam szlowiek znajdzie balsam na wszystkie rany.

Zeby ktos z dekanatu podał myśl zbierania składek w celu wysłania Markijana na zentycy pierwszy raz słyszy i niewim kto tobi to powiedział. Markijan sam muwił do mnie że Mikołaj Ustyjanowicz zapraszał go w góry na żentyce i mówi pojade jak z kasy dostane pieniądze, tymszasem życie zakończył i z kassy nie dostał.

Jak miano trumne wstawiac do grobu ksiądz Grabianka terazniejszyj paroch Nowosiulki przemowił ruski słowo a ksiądz(z) dziekan

Питання Українського Патріархату в часі смерті Марніяна Шашкевича

II

Як ми вже раніше згадували ¹⁾, проєкт папи Григорія XVI про створення українського патріархату виринув на засіданні Конгрегації Надзвичайних Церковних прав 27 квітня 1843 року ²⁾. На цім засіданні також рішено, що справу треба перевести в життя чим скоріше у співпраці з австрійськими урядовими кругами ³⁾. Але, що власне сталося на тім засіданні? Чому повстав такий нечуваний ентузіазм про створення українського католицького патріархату? На ці питання можуть нам тільки відповісти Акти і документи цього засідання.

Переглядаючи акта і протоколи несподіваної децизії Римської Курії, бачимо тільки дві важні реляції, які підготували рішення засідання Конгрегації Надзвичайних Церковних Справ з дня 27

¹⁾ Гляди ст.

²⁾ ASV., Acta S. Congregationis Consistorialis, a. 1853, vol. II, fasc. 45. s.n.

³⁾ Там же.

Dolnicki wrocіłszy (!) z pogrzebu niemógł dla niego wynaleść, otóz to tak literatom po smierci kadzą, a za zycia jesc nie dadzą.

Co się tyczy pism. Koźłowski wręczył mnie dwa listy i niedokończone poezyjke "opychane pane", gdyby miał więcy nie trzymałby dotąd w ukryciu, a zreszta spytać się jak będziesz u nas.

Ciało Markijana wstawiono w murowanyj grób z synem Swiatosławem, Pani Winnicka kolatorka, dowiedziawszy się ze zycie jego na schiłku napisała z Wiednia aby go tam pochowano, grób ten przyznaczonyj był na tymczasowe schowanie zwłoków jej męża, dopokąd kaplica nie ukończy się.

Bądź zdrów, całuje cię twoja ciotka Julianna Smitanowa.

Proszę cię kochanyj Włademirku przyszłej kiazki Wernyhora, ja tu musze zostac do połowy Lipca to mnie potrzebna dla skrocenia czasu, pod adresą ksiąd(z) Obłoczyński w Truskawcu, takim sposobom najprędzuj dostonę. Ostatnia poczta Drohobycz przez Stryj.

Truskawiec dnia 28 go Czerwca 1860.

квітня 1843 року у справі українського патріярхату. Це є: 1) Реляція секретаря згаданої конгрегації про необхідності змін для українців католиків у Галичині й на Мадярщині; 2) Пропозиції Монсіньора І. Корболі-Буссі, консультора тієї ж конгрегації, у справі піднесення Української Католицької Церкви в домініях Австрійської Імперії ⁴).

Обі ці реляції є важними документами і сьогодні для правного підложжя помісности Української Католицької Церкви й тому ми постараємося описати повний їх зміст в цім розділі.

Секретар Конгрегації Надзвичайних Церковних Справ у своїй реляції описав акт Берестейської Унії і ствердив, що папа Климент VIII одобрив збереження обряду та церемоній для українців і білорусів та дозволив Київсько-Галицькому митрополитові назначувати й затверджувати своїх суфраганів-єпископів й папа задержав собі тільки право апробати самого митрополита. Крім того папа у бреве з 7 лютого 1596 просив польського короля, щоб підтримував матеріяльно руські церкви і руських єпископів зробив сенаторами держави, мовляв, щоб руські єпископи були поважані так, як і латинські. Папа наказав це навіть усій латинській ієрархії, але ніхто його не хотів слухати, — латинські прелати не хотіли, щоб руські єпископи мали такі самі почесті, як вони. Щойно після двох століть, бо в 1769 році, зарезервовано в соймі одне місце для самого митрополита, але й він мусів ганебно сидіти на останньому місці, за всіма латинськими єпископами. Ці пониження від початку дали свої овочі, — Львівський і Перемиський єпископи вневдовзі після підписання унії вернулися на православ'я, залишилися в ньому повних 80 літ і на вернулися щойно за папи Інокентія XI, а пізніше за папи Пія VII, для Львівського єпископа відновлено давню Галицьку митрополію з двома суфраганамі — в Перемишлі і в Холмі.

Виключення руських єпископів з сенату вплинуло у великій мірі на почування і аспірації руської шляхти. Вона, побачивши, що обряд перешкаджає в сенаторстві, стали переходити на латинський обряд, — за деякий час усі руські, тобто українські, шляхтичі покинули овою Церкву і залишили її в пониженому стані та в занепаді.

Далі секретар пояснював, що василіяни, колись пробоеві та вченіші клерики тієї Церкви, у висліді “руїнницьких інновацій” австрійського імператора Йосифа II дуже підупали кількісно і якісно. І, пояснюючи тодішний стан Чину в поодиноких епархіях

⁴) Обі реляції знаходяться разом в: Archivio del Secretario di Stato, S. Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, 27. V. 1843.

Галичини та Закарпаття, секретар заявив, що повне знищення василіян у Росії взяло було вже раніше свій початок в Австрії. Світські ж священики, майже всі жонаті, при своїх малих приходах не могли вдержати родини і пішли на торги за св. Тайни або взялися за інші праці, занедбуючи духовну опіку народу. У висліді того всього українці, не бачучи доброго прикладу у клері, або ним занедбані, живуть у майже повній ігноранції “католицької віри”. На питання: Що придержує цей нарід при унії — можна відповісти коротко: 1) призвичаєння і 2) закони Австрії, що не дозволяють переходу на православ'я.

Крім того ці українці-русини, що в Австрії живуть під владою латинського монарха, не можуть забути втрати своєї державності, яку скрізь пригадає їм їх обряд, а всі приниження, збіднення та занепад показують їм, що латинники робили і можуть робити з ними. З другого ж боку бачуть, що православні росіяни мають свого національного імператора, який зробить усе, щоб піднести і збагатити свою Церкву, ба навіть помагає піднести всі інші східні Церкви, — хоче доказати, що його Церква це “Східна Вселенська Церква” і перетягнути до неї українців-русинів та всіх інших слов'ян і східних християн. Саме й тому українці та білоруси час до часу переходили на православ'я, але все ще залишилося кілька мільйонів, які з Божою ласкою задержали свою віру. Та для тих треба створити нову ситуацію в Церкві, щоб вони могли опертися нищівній праці російського монарха.

Найкращим засобом для усунення тих труднощів, на погляд конгрегаційного консультора, було б створення українського (рутенського) “Патріархату”. Крім того консультор (Карболі-Буссі) пропонував переглянути всі можливості для піднесення цієї Церкви, як би того патріархату не можна створити.

Ерекція патріархату для українців, продовжує секретар, може зробити багато добра, але може бути також небезпечна, бо якби якийсь патріарх рішив залишити католицьку Церкву, потягнув би своїм авторитетом за собою весь нарід. Тому Конгрегація повинна добре розглянути справу і рішити так, щоб забезпечитися від подібних небезпек.

Щодо титулу цього патріархату, то тому, що рутени, тобто українці і білоруси всі спершу належали до Константинопільського Патріарха, можна б тепер їм дати “Константинопільського Рутенського”, тобто українського, патріарха. Це не суперечало б сьогоднішньому церковному праву, бо в Антіохійському патріархаті три католицькі східні обряди користають з цього титулу. В католицькій Церкві визнано Антіохійського Сирійського, Ан-

тіохійського Мелхітського і Антіохійського Маронітського патріархів. Може з ерекцією Константинопільського Рутенського патріархату зайшли б деякі труднощі в політичних колах, але знайшлися б і союзники проти Москви.

Титул Патріярха Константинопільсько-Рутенського в'язався б з національною традицією українців й тому міг би їх піднести на дусі та наблизити до Апостольської Столиці, а теж засоромив би в великій мірі петербурського монарха, який не міг би створити для них щось подібне.

Щодо осідку цього патріярха, то одиноким місцем може бути Львів, бо в усій Австрії тільки ця Церква має митрополитчу гідність. Але в такому разі першим патріярхом мав би бути митрополит Левицький, в якого — правду сказати — замало заслуг для такої почеси. Крім того, якби цю почесність дати виключно галичанам, це могло б викликати заздрість у закарпатців. Тому треба рішити, що патріярх має бути намічений зпоміж єпископів Галичини та Закарпаття, а вибір його покищо хай залежить від св. Столиці. Українці не будуть проти того, бо і так на основі буллі Климента VIII "Дечет Романум Понтіфічем" всі єпископи будуть ними вибрані. Імператорське ж право хай залишається, як досі, тобто призначення має бути за його згодою.

Якби не вдалося створити патріярхату, то всіх українських єпископів в австрійських домініях слід підчинити одному митрополитові, як колись було з Київським митрополитом в Польщі. Але щоб не було заздрости галичан чи закарпатців, найкраще було б ерегувати якогось "Апостольського вікарія" з надзвичайним делегованим авторитетом, як це й було колись з Тесалонікійським єпископом. Він би міг мати альтернативний осідок і належати до кардинальської колегії та таким чином став би **де факто** своєрідним патріярхом.

Крім патріярхату ще є одна проблема, яку мусимо вирішити для українців. Львівський митрополит прислав нам молитву про унію, яку хоче поширювати серед своїх вірних. Цю молитву треба добре перестудіювати, як потрібно — доповнити, апробувати та зі спеціальними індульгенціями переслати українцям для поширення.

Вкінці секретар у своїх висновках предкладає такі точки під остаточне вирішення:

- 1) Чи стан українців в Австрії вимагає зміни?
- 2) Чи патріярхат задовольнив би потреби тих українців?
- 3) Якщо б так, — коли мало б прийти до ерекції цього патріярхату і чи всі греко-католики Австрії мали б залежати від цього

патріярха, чи тільки деякі?

4) Який би був титул патріярха і де був би його осідок?

5) Якщо не вдасться поставити цього патріярхату, — чи треба українцям дати інший авторитет, чи може забезпечити їх в якийсь інший спосіб?

6) Чи унійна молитва, видана Львівським митрополитом потребує якоїсь модифікації і чи вона потребує папського благословення та права індульгенцій? ⁵⁾

Другий документ, це опис ситуації Української Католицької Церкви в австрійських домініях та пропозиції, які б могли поліпшити загальний стан і рівень цієї Церкви. Автором його був той самий монсіньор І. Корболі-Буссі, ⁶⁾ консультор Конгрегації Надзвичайних Церковних Справ, і свої інформації дістав він від польської ієрархії, з Конгрегації Пропаганди та віденської нунціятури. Тому й повторяє деколи обвинувачення поляків проти українців в австрійських домініях, то знов критикує поляків чи їх настанову до українців у церковно-історичному та юридичному аспектах.

Документ стверджує, що для Апостольської Столиці після сепарації Керулярія найбільшим вдоволенням було навернення Київської митрополії в Берестейському синоді 1596 року. Але ця Берестейська Унія не була повна, бо галицькі єпископи Львова та Перемишля не пристали до неї. Щойно ціле століття опісля Львівський єпископ Йосиф Шумлянський, розчарований в російському православ'ї, разом з єпископом Перемишля прийняв унію. Це було в часі, коли вся "рутенська нація", тобто українці і білоруси, належали до Риму і їх разом, на основі даних о. Малиновського, могло бути коло 15 мільйонів.

Та ще не скінчилося XVIII століття, як відносини для цієї Церкви значно погіршилися. З поділом Польщі більшість рутенів дісталася під панування російської православної імперії, яка їх просто старалася знищити. Друга частина припала Австрії точно в часі, коли імператор Йосиф II заводив свої проти-церковні інновації. Третя, незначна частина, — бо їх було тільки пару тисяч, — була під прусами і, відрізана від материка, зовсім пропала. Сьогодні з тієї великої Церкви не залишилися в злуці з

⁵⁾ Там же, ст. I-XIII.

⁶⁾ Монсіньор Іван Корболі-Буссі був дуже важлива постать у половині минулого століття в Римі. Він добре знав архіви Конгрегації Пропаганди і міг використовувати ці матеріали для своїх консультацій в різних засіданнях римської курії. В 1849 році став секретарем Конгрегації Надзвичайних Церковних Справ і весь час старався знайти компроміс для устаткування Української Церкви в Австрії.

Апостольською Столицею навіть чотири мільйонів вірних. Під російською окупацією опинилася ще Хомська єпархія, під Австрією — Галичина.

Але в самій Галичині ситуація не найкраща. Митрополит Левицький не помагав ісповідникам віри зпід російської окупації й не прийняв буковинців, що хотіли перейти на унію. В шематизмах не робить він різниці між своїми католицькими та православними попередниками і не допустив езуїтських місій на свою територію, мовляв, вони перетягають людей на свій обряд. Він взагалі більш боїться латинізації, як схизми. Священики, майже всі жонаті, мусять утримати родину і тому торгуються за треби зі св. Тайнами, або займаються якоюсь працею і не студіюють, не проповідують, не катехизують і не сповідають. Таким чином велика більшість українців ледви вміє перехреститися. Зрештою, як можуть ці священики захоплюватися унією, бачучи, що в сусідній православній імперії православні священики живуть добре, їх церкви чудові, і їх віра — це офіційна релігія держави. З тими священиками, що просто захоплені російським імператором, важко й говорити про папський примат. Проти такого лиха маємо там тільки дві позитивні речі: 1) добру настанову і квітучий стандарт семінарії та 2) доброзичливість і вченість єпископа-помічника Я. Яхимовича.

Так виглядає ситуація в Галичині, але до того довели латинники, які з великого ентузіазму постійно намагалися українців перетягати на свій обряд. В 1615 році добромильський шляхтич Іван Гербурт писав до папи Павло V, що він в унії хоче задержати свою національність. І Свята Столиця таки боронила рутенський обряд проти наступу латинян. Папа Урбан VIII в 1624 році заборонив зовсім перехід на латинський обряд без папського позволення. Але цей декрет на опозицію короля Жигмонта III був стосований тільки до клериків. Та принцип Св. Столиці був завжди той самий і Конгрегація Пропаганди писала до віденського нунція в 1803 році, мовляв Апостольська Столиця постійно намагалася зберегти повністю всі обряди в Католицькій Церкві, а тому вона й за повне збереження обряду українців в Австрії. Проте ці "святі" інтенції Риму завжди були неговані поляками, які через латинство хотіли зденаціоналізувати та спольонізувати підчинених рутенів, латинський же клер Польщі, захоплений матеріальними дотаціями рутенів, повинував більше політиці свого короля, як папським декретам. Не дурно казав митрополит Лев Шептицький, що латинники не ліквідують уніятів тільки тому, бо є ще православні, але якби цих не було, латинники робили б з

уніятами те саме, що роблять з православними. Найгірш стало від тоді, як папа Венедикт XIV видав свою конституцію "Етсі Пастораліс", яка дозволила італо-грекам, що находилися у латинських дієцезіях, переходити на латинський обряд. Польський клер все зробив, щоб аплікувати до рутенів цю конституцію й анулював усі раніші декрети. Дванадцять разів, починаючи з 1744, верталася латинська ієрархія до цього питання і навіть в останньому десятилітті українські єпископи двічі нарікали на ці намагання латинського клеру. Але латинізаторами були не тільки польський клер та польські королі, бо і в Австрії за останніх цісарів уряди старалися затерти різниці між обрядами. Й коли Мукачівська єпархія просила в 1842 році про вільний перехід їх вірних на латинство, — уряд хотів аплікувати це до всіх інших східних єпархій. В кожному разі в минулому зроблено великі зловживання з латинізацією, головню шляхти, й у висліді для Української Церкви залишилося тільки найнижче і найбідніше населення. Тому теж латинники трактували українців (рутенів), як побіджених та нижчих, — і це стало початком всього лиха. Український клер в опозиції сполтягав на свій привілей жонатого клеру і цей привілей зматеріалізував його до того, що став дивитися на Росію, як на джерело гідности й добробуту. Росіяни, як звичайно, релігію завжди використовували для своїх імперіялістичних цілей і брехнею, обіцянками, деколи навіть згаданими сумними правдами заманювали тих людей до себе. Але не зважаючи на все, тиха латинізація в українських єпархіях Галичини і Мадярщини йдуть далі.

Таким чином мусимо дійти до висновку, що Українська Церква пропаде, як не знайдемо надзвичайного засобу, щоб її піднести. Крім цього цей засіб мав би бути пропорційний до причини упадку. Різні люди різно пропонують підняти українців. Одні думають, що вистало б дати Львівському митрополитові кардинальську гідність. Інші твердять, що канонізація блаженного Йосафата, Полоцького архиєпископа, піднесла б унійний дух серед українців. Один з урядників віденської нунціатури каже, що колись багато дала українцям Львівська Понтіфікальна Колегія, яку замкнено з кінцем минулого століття, а тому тепер треба б спровадити багато українських питомців до Колегії Пропаганди в Римі. На його думку треба й підняти Василіянський Чин, який колись зробив для унії і Церкви так багато добра, і який зарядженням імператора Йосифа II дуже зредукували та затиснули.

Але ці засоби, хоч вони самі собою дуже важливі і їх треба мати постійно на увазі, могли б мати на піднесення Української

Церкви дуже короткий або повільний ефект. Кардинальська почесть була б тільки вивищенням митрополита, а не цілої Церкви. Крім того теперішній митрополит не є дуже достойний того вивищення. Канонізація мученика унії піднесла б Церкву тільки на короткий час, а спровадження українських литомців до Колегії Пропаганди мав би дуже повільний ефект. Василянський Чин не можна підняти у скорому часі, а поширення молитов за унію без належної підготовки не розвіє індиферентности народу. Словом, щоб знищити приниження та було близьке для минувшини цього народу потрібно щось велике. Таким великим ділом могло б бути **створення Українського Патріархату**, якого вони завжди бажали, але ніколи не могли дістати.

Та не можна сказати, що ця ідея не має й багато труднощів у реалізації. В першій мірі двом іншим Львівським архієпископам, тобто латинському й вірменському, не подобалося б піднесення українського митрополита й між тими обрядами постала б нова боротьба. Константинопільські вірмени, яким недавно відмовлено патріархату, знову, в агресивний спосіб, домагалися б своїх прав. Вкінці дійшло б до зудару австрійського уряду з українським Провінційним Синодом у справі вибору згаданого патріарха. Були б і внутрішні труднощі, головно в тих справах, в яких східні патріархи майже незалежні від Святої Столиці так в способі підчинення закарпатських єпископів цьому церковному потентатові.

Але ті труднощі не такі аж великі, щоб перешкодити ерекції Патріархату. Бо, наприклад, латинського архієпископа можна би вдоволити кардиналатом. Оба обряди були би вдоволені, а вірменському не потрібна більша почесть, бо в нього всього 10, 000 вірних.

Вірмени в Константинополі теж не могли б нарікати, бо умовини українців зовсім інші і багато сприятливіші, як ситуація вірменів під турками. В українців йдеться тільки про релігійного провідника, а в Туреччині патріарх має бути цивільним адміністратором своєї нації.

Щодо вибору патріарха, та австрійський уряд міг би мати такі самі права, які мав польський король при виборі Київського митрополита в Польщі: Синод єпископів (та представників Чину св. Василія) вибирав митрополита, а король представляв його Апостольській Столиці для апробати. Крім того Венедикт XIV у своїм Бреве з 4 квітня 1748 сказав, що якщо король не вдоволений з вибору, може представити папі теж свого кандидата. Ці права напевно вистали б для австрійського монарха в елекції зга-

даного патріярха. Не виглядає, щоб ще інші політичні обставини могли робити труднощі при цій ерекції.

На основі сказаного видно, що зовнішні труднощі згаданого патріярхату не важко буде побороти. А щодо внутрішніх труднощів, то треба впевнитися, щоб цей патріярхат не був більш небезпечний, як потрібний для унії. Патріярхи на сході мають таку велику владу, що папський авторитет в житті їх Церков рідко входить в рахубу. Тим то якби якийсь патріярх хотів зірвати з Римом, міг би зробити це дуже легко. Але коли Свята Столиця творить новий патріярхат, вона може ввести такі умовини, які можуть забезпечити унію. Треба тільки перестудіювати і вилучити небезпечні права із згаданої ерекції.

Патріярхи сходу претендують на повну юрисдикцію навіть без одержання папського "паліюм". Але з папських листів та з Мелхитського Синоду з 1806 виглядає, що ця юрисдикція стає повна тільки після зв'язку з Апостольською Столицею. Щодо українців, то Київські митрополити спочатку не просили палія і тільки 9 червня 1642 року Конгрегація Пропаганти поставила питання: "Чи митрополити мусять отримати паліюм?" Але проблема до сьогодні неясна. Патріярхи перед схизмою потребували конфірмації, але не мусіли просити палія. Після сепарації з декретів Інокентія III та Венедикта XIV виходить, що вони мали б обов'язок просити палія, але практика і національні звичаї були інші, а на новий запит Конгрегації Пропаганди в 1817 році справу відложено. З українським патріярхатом справу треба б вирішити на основі прав Маронітського Патріярхату. Ливанський Синод доручує всім митрополитам і єпископам просити апостольської апробати і паліюм. Теж у буллі Климента VIII "Дечет Романум Понтіфічем" сказано, що Київський митрополит після свого вибору має просити апостольської апробати Римського Архиєрея. Вього цього доволі, щоб українському патріярхові доручувано святитися і перебрати всю юрисдикцію тільки після отримання апробаційного палія.

Патріярхи на сході мають право назначувати й апробувати всіх підчинених йому єпископів. Це право мусів мати б теж український патріярх, інакше він не міг би мати патріяршого характеру. Зрештою, це право мали вже Київські митрополити буллею Климента VIII "Дечет Романум Понтіфічем" і мають тепер Галицькі митрополити на основі буллі Пія VII "Ін Універсалі Екклезіє Реджіміне", отже ніяких сумнівів щодо признання того права немає. Можна б тільки запобігти, щоб цей патріярх не вибирав сам свого наслідника, назначуючи його єпископом-помічником з

правом наслідства. В 1728 році отці Замоїського Синоду вже просили Апостольську Столицю цього права для Київського митрополита, але Конгрегація Пропаганди відповіла негативно. Тим то й легко можна б поставити це услів'я при ерекції нового патріярхату.

Щодо надзвичайних прерогативів, наприклад права єпископів диспензувати своїх вірних, яке вони дістають від свого патріярха, можна б увести деякі обмеження, наприклад ті права не були б samozрозумілі й вічні, але дані на точно визначений час, скажім на п'ять років.

Вкінці дуже важна справа — це право вводити інновації та зміни у сам обряд. Літургічний обряд, — це вияв власної віри і час-то схизми почалися зі змінами літургічних церемоній. Тому Римський Архиерей, як авторитет непомильності у вірі, повинен зарезервувати собі апробату всіх обрядових змін та інновацій. Це не буде ніщо нове, бо в Замоїському Синоді сказано, що всі об-

Маркіян Шашкевич

А знаєш ти?

(ДО ЮЛІЇ)

Слухай і вір у щире слово

А знаєш, любко, погляд твій промінний
це крок у рай, де щастя, мов світанок;
від нього гине мислі отупіння
і стужене життя цвіте неждано.

А знаєш, що уста твої, середенько,
краплиною роси спрагненим грудям,
немов нектар для бджілки солоденький
ласка небес благословенням людям.

А знаєш ти, що доторк твій, кохана,
в душі моїй тужній, понурій родить?
Якесь неземне, щасне трепетання,
що гіркоту життя мені солодить.

А знаєш, Юлю, що ти серцю мому?
Мов серед ночі сонячна хвилина,
немов надія утікаючому,
мов після бурі тихий ранок.

З польської мови переклала М. Т.

рядові зміни без відома Апостольської Столиці заборонені. То ж папа Венедикт XIV в 1743 році анулював деякі обрядові зміни Мелхітського патріярха, які були введені без відома Риму.

На кожній випадок не трудно устійнити права нового патріярха так, щоб вони не були небезпечні для унії, українці будуть вдячні Святій Столиці, що дістали таку честь, і православні росіяни будуть їм завидувати. Вони ж пригадують собі, які гонори мав їх патріярх за старої Росії, поки царі Алексей і Петро не зліквідували їх цього уряду. Якби не було, патріярхат поверне напевно очі православних в бік Риму.

Залишається вирішити ще одне питання у справі нового патріярхату, а саме визначення його території. Ця справа залежатиме від географічного і етнографічного стану греко-католиків у Мадярщині, Семигороді та Галичині, теж від політичних плянів австрійського уряду. В Мадярщині є чотири єпархії греко-католиків, тобто Мукачів, Крижевці, Пряшів і Великий Варад, в Семигороді тільки Фогараш. Всіх їх є разом 1,379,187 душ. В Галичині має бути 1,854,191 вірних. Тобто разом в австрійській імперії, за загальними статистиками, є 3,233,378 греко-католиків і на основі статистики Шаффаржіка 3,616,000. Але з цих єпархії Великого Варад та Фогараша румунські і Крижевацька сербо-хорватська, отже й різняться національно, культурно і традиційно від українців, і їх ніяк не можна б злучувати з українським патріярхатом. Таким чином у Мадярщині залишилися б єпархії Мукачева і Пряшева зі своїми 642,528 вірними, і тоді всіх українців, які могли б підлягати своєму патріярхові, було б 2,496,719.

На цьому місці референт Карболі-Буссі оповів ще й цілу історію уніятських єпархій Мадярщини і закінчив тим, що вже імператорка Марія Тереса старалася зуніфікувати греко-католиків у Мадярщині і створена нею комісія мала приготувати спеціальні пляни для ерекції якоїсь митрополії для уніятів у мадярському королівстві. Але у висліді махінацій латинської ієрархії всі вони залишилися аж до нині підчинені мадярському латинському примасові.

Щодо різниць між українцями й румунами, то виглядає, що австрійцям не залежить, а самі румуни напевно пішли б на співпрацю, якби ким могли вирватися зпід юрисдикції латинського примаса, — але тоді можна б сподіватися гострої опозиції мадярської латинської ієрархії, яка змобілізувала б для своїх інтересів увесь мадярський парламент.

Зрештою, ті справи були б вирішені в офіційних пертрактаціях з відповідними урядами і церквами. Ця Конгрегація мала б по-

кищо рішити про такі справи: 1) Чи треба створити Український Патріархат, щоб зберегти їх від схизми? 2) Якими умовами можна забезпечити їх від усякої небезпеки? 3) Чи слід робити різниці країн або мов?

Отже треба в'яяснити такі сумніви:

1) Чи унія українців є в такій ситуації, що вимагає надзвичайних провізій?

2) Чи і при яких умовах можна створити патріархат?

3) Чи всі греко-уніяти австрійської імперії мали до нього належати?

Щодо першого сумніву, то слід відповісти позитивно. Щодо другого треба сказати, що іншого засобу, крім патріархату, для тіднесення українців немає, але ерекцію слід провести з умовами, що не послабили б зв'язків Української Церкви з Апостольською Столицею. Крім того треба виконати все, що виключило б опозицію цісарського двору та латинської ієрархії. У справі третього сумніву слід ствердити, що Свята Столиця завжди старалася піддати українців одному церковному лідерові. Греко-католики українці Мадярщини також потребують вирватися з латинської опрессії, а що й цісарський двір змагав до того, то й не має тепер причини протиставитись. Ці українці Мадярщини легко піддалися б Львівському патріархові, якби для них створити окремого митрополита, залежного від згаданого патріарха. І це навіть підняло б престиж патріархату та престиж згаданих Церков у Мадярщині. Проблема є тільки в тому, чи підчинити тому патріархові також румунів. Але між українцями та румунами є вже великі мовні, національні та звичаєві різниці. Тим то цей патріархат буде в першій мірі для українців, а включати в нього румунів треба буде тільки тоді, якби для такого акту зайшли важливі й оправдані причини ⁷⁾.

7) Arch. Secr. di Stato, S. Congr. Affari Eco. Straordinari, 27. V 1843, ст. 1-28.

Д-Р ВОЛОДИМИР КИСЛЕВСЬКИЙ З ОТТАВИ ПИШЕ:

... "Я зібрав усі числа "Шашкевичіяни" і передав їх до Національної Бібліотеки, але найперше запитав їх, чи вони вже не мають Вашого комплекту . . .
"Не хочеться вірити, що це вже десять років минає відколи Ви започаткували і так вміло ведете редагування цього періодика. Кожне число приносить нові, цікаві і цінні причинки до історії життя і праці нашого Пробудителя Українського Слова. Щиро Вас вітаю з десятиріччям видавничої праці" . . .

Бібліографія Маркіяна Шашкевича

Завдання, в якому кожний може допомогти своїм вкладом

(Продовження з чисел 15-16, 17-18 та 19-20)

28. “Надхненник українських поселенців” — такий заголовок має стаття д-ра Богдана Казимири, автора ряду студій та публікацій з життя українців Канади, поміщена в торонтонському тижневику “Вільне Слово” ч. 3 з суботи 20 січня 1962. Стаття нав’язує до 150-річчя народин Маркіяна Шашкевича та робить огляд його життя і праці, зайнявши майже всю 3-тю сторінку згаданого часопису. Як побачимо далі, українська преса 1962 року сильно відзначувала Маркіянове 150-річчя.

29. Різдваєне число іншого українського тижневика з Торонта, — “Нашої Меті”, — що мало подвійну нумерацію 1-2 та дату 5 січня 1962, принесло у своїй Другій секції більшу статтю “Разом, разом, хто сил має...” з піднадголовком “На маргінесі концерту в Бофало на честь о. Маркіяна Шашкевича з приводу 150-ліття його народження”. Стаття подрібно реферує репрезентативний концерт, що відбувся в Бофало 5 листопада 1961 року і хоч початок її знаходимо на 13 сторінці числа, продовження її є на... 8-ій сторінці. Дивовижа зі сторінками виоправдана технічно: При святочних числах першу їх частину, зі сторінками від 1 до 8, друкують останньою.

30. Справжнім бібліографічним унікатом є зараз таки чергове, 3-тє число тієї ж торонтонської “Нашої Меті” з датою 13 січня 1962, у якому знаходимо аж п’ять окремих статей та інформацій з шашкевичівською тематикою. Вони розложені в числі такою чергою: На 3-ій сторінці маємо статтю мгра Володимира Бучацького “Етапи національного відродження Галичини”, в якій автор спростовує твердження д-ра М. Лози в іншій статті в “Нашій Меті” (з 21 грудня 1961), мовби проклямація Головної Руської Ради і поеми М. Шашкевича спричинили сильний та постійний ріст народної свідомости на всіх полях нашого національного життя; далі, на 4-ій сторінці тієї ж “Нашої Меті”, маємо редакційну статтю “Шашкевичівські святкування у світі”; врешті на 5 сторінці того ж числа є аж три дописи про Шашкевичівські Свята: “Українці Шотляндії в поклоні Пробудителеві Галицької Землі”, “Шашкевичівська Академія в Парижі”, і “Академія на честь о. Маркіяна Шашкевича в Гемилтоні”.

31. Допис “Українці в Шотляндії — Пробудителеві Галицької

Землі”, що почався був у 3-ому числі “Нашої Мети” з 1962 року, був продовжений під тим же заголовком і закінчений в числі 5-ому з датою 27 січня 1962, в якому маємо ще одну “Шашкевишіяну”, а саме допис “Концерт в честь о. Маркіяна Шашкевича у Монтреалі” з підписом “о. М. Г.”. Обидва дописи поміщені на тій самій сторінці 5-ій, під великим на 3 перші її шпальти заголовком відділу “Шашкевичівські святкування у світі”, під яким уже йдуть заголовки дописів.

32. У 13-ому числі “Нашої Мети”, Торонто, 24 березня 1962, є іншого характеру довідка до культу М. Шашкевича: Під заголовком “Цінна книжка” й підзаголовком “Степан Шах — ” у 150-ліття уродин о. Маркіяна Шашкевича”, Мінхен 1961, стор. 145” маємо довшу рецензію на згадане шашкевичівське видання, пера священника, що скрився під скорочення “о. М. М.”. Стаття-рецензія займає повні дві шпальти на 6-ій сторінці тижневика.

33. Остання з Шашкевичіян в “Нашій Меті” 1962 року мабуть найцікавіша: Вона в 4-ому числі того тижневика з датою 20 січня 1962 і під згаданим уже спільним заголовком “Шашкевичівські святкування у світі” маємо на 5 шпальт “Проповідь Андрея Шептицького на могилі Маркіяна Шашкевича у Львові 1911 р. Це справжній і вартісний історичний документ, який редакція “Нашої Мети” передрукувала з книжечки “З Маркіянових Днів”, видання Товариства “Просвіта” у Львові, 1911, стор. 54-60”, як це й зазначене на кінці статті.

34. Рік 1962, на який перенеслися Шашкевичівські Святкування у зв'язку з 150-річчям народин Пробудителя, розпочала поклоном Маркіянові від першого свого числа теж інша канадійська газета, а саме тижневик “Українські Вісті” з Едмонтону. Від Різдяного числа з датою 5 січня 1962 друкувалася в них велика стаття відомого редактора Михайла Хом'яка, що мала заголовок “Шашкевич на тлі доби” і підзаголовок “Що довело до заборони “Зорі” і “Русалки Дністрової”. Стаття мала три частини, поміщені постійно на другій сторінці “Українських Вістей”, — друга частина у 2-ому числі з датою 8 січня і третя в числі 3 з датою 15 січня 1962 року. Дуже шкода, що ця стаття не вийшла окремою відбиткою, бо у своїй первісній формі вона згубилася в масі газет та невідома загалові, навіть щирим ентузіястам пошани до Пробудителя.

35. В 4-ому числі “Українських Вістей” з Едмонтону з 1962 року, що має дату 22 січня 1962, є чергова бібліографічна нотатка з шашкевичівською темою: Це допис “Ванкувер вшанував пам'ять Шашкевича” пера С. Ж. (Стефанія Жмуркевич?) про

Шашкевичівську Сесію НТШ в залі УНО у згаданому місті, яка відбулася 10 грудня 1961 року і мала у програмі доповіді д-ра М. Гуцуляка “Історична епоха часів Маркіяна Шашкевича” та проф. В. Ревуцького про добу, на тлі якої з’явилася постать Пробудителя. Уточнім: Сесію Осередку НТШ на Західну Канаду відкрив відповідним словом дійсний член НТШ д-р Володимир Лазорко.

36. У Львові, 1909 року, вийшла була книжка К. Студинського “Кореспонденція Якова Головацького в літах 1845-49” і “Науковий Збірник Музею Української Культури у ‘Свиднику’”, т. 3, 1967, на сторінках 251-252 подав такий один лист з тієї кореспонденції: “. . . Русалка заперчена, — писав Я. Головацький під датою Львів, 27 грудня 1837, до невідомого адресата, — и не буде позволена, бо, як кажут, декотрѣ рѣчи були вийняті из рукописи, котра була раз в цензурѣ підписана “дамнатур” (латинкою—АК). Недоля нас в самім началѣ спіткала, не погубила, але покріпила нас. . .”.

37. Чергове в низці статей про першу українську книжку в Га-

Маркіян Шашкевич

(ЮЛІЇ)
(Уривок)

Моє небо

Добре тому, хто загляне
В українця смілу душу,
Хто дзвінки її порушить,
Дум чудесних скарб достане,
Руських дум, що у природі
Десь підслухані народом
І дзвенять на повну душу.

Руська дума ця несеться
Мов козацький бистрий коник,
Мов вітрець, що степом гонить:
Світлим звуком розіллється

Смуток серця, мисль про долю,
Понад хмари, попід зорі,
Ген у всесвітів простори.
Де серцям немає болю.

личині, з заголовком “Русалка Дністрова”, пера Е. Ю. Пеленського, була поміщена в бібліографічному місячнику “Українська Книга”, що виходив під редакцією Е. Ю. Пеленського, ч. 7-8 за вересень-жовтень 1937. Вістку про це число, з повним його змістом, знайшли ми в “Культурній хроніці” львівського щоденника “Новий час”, ч. 251 з 12 листопада 1937 р.

38. “100-ліття “Русалки Дністрової” в Ярославі” — під таким заголовком львівський “Новий Час”, ч. 251 з 12 листопада 1937, помістив довшу вістку про “культурне-національне торжество” з нагоди цього ювілею в м. Ярославі у дні 31 жовтня 1937. Після Богослуження в церкві м. Ярослава відбулася в залі “Яд Харузім” Академія з конкурсом 7-ох хорів, що при участі більш 500 глядачів здобули: хор з Лежакова — 1-ше місце і, чергою, хор з Маковиськ друге, з Манастиря трете та з Висоцька четверте місце. Дальші місця здобули були хори з Ляшок, Ришкової Волі та Розбора Округлого. Академію влаштувала ярославська Філія Просвіти.

39. В “Українському Голосі”, Вінніпег, ч. 46 з 14 листопада 1973, знаний публіцист Євген Пастернак (автор великого “Нарису історії Холмщини і Підляшшя — Новіші часи”, Вінніпег 1968, 466 сторінок і мапа) помістив під заг. “Поляки про українську справу” майже на всю 2-гу сторінку статтю-рецензію на книжку Яна Козіка “Український народний рух у Галичині в роках 1830-1848”, що вийшла в польській мові у “Видавництві Літерацкім” у Кракові 1973 року, яка в багатьох місцях, теж і на змісті книжки на кольоровій обкладинці-сорочці, згадує про Маркіяна Шашкевича і всю Руську Трійцю. Є. Пастернак в кількох місцях своєї рецензії опинюється на цих згадках.

40. Д-р Омелян Огоновський (1833-1894), голова Матірної Просвіти в 1877-94 рр. і професор української літератури на Львівському університеті (1888-94), видав був у 1886 році заходом “Просвіти” книжку “Маркіян Шашкевич. Про его жите і письма”. На жаль, не маємо тієї цікавої публікації, але опис її знайшли ми в іншому науковому виданні: Обговорюючи цю книжку у “Записках НТШ”, т. 5, кн. 1, Львів 1895, рецензист її, Ілля Кокорудз (згодом директор середніх шкіл у Львові і видатний педагог-учений), зазначає, що цю книжку “. . . належить піднести ще й з того взгляду, що автор в ній вияснив простому народови значіне нашої ідеї народної і вказав на шкідні змагання москвофілів. А як автор ділить даний предмет, щоб нарід лекше міг найти ся в предметі і спамятати собі, то найлучше покаже події материялу в книжочці “Маркіян Шашкевич”: 1. Кілька

слів про долю хліборобів і про їх мову. II Молодий вік М. Шашкевича: 1. Маркіян у школі, 2. Руска трійця, 3. Перша руска книжка в Галичині. III. Маркіян священником. Єго смерть. IV. Письма М. Шашкевича: 1. Поезії. 2. Інші письма. V. Заслуги Маркіяна в справі просвіти земляків. VI. Настідки трудів Шашкевича". Та хоч знаємо зміст книжки д-ра О. Огоновського, але наші бібліотекарі в ЗДА та Канаді могли б прислужитися, якщо б змогли зробити для Інституту-Заповідника Маркіяна Шашкевича відповідну зіркову відбитку. Інститут-Заповідник буде їм щиро вдячний.

(Продовження буде)

Зібрав А. Курдик

РЕЦЕНЗІЯ:

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ У ГАЛИЧИНІ В 1830-1848 РОКАХ

Під таким заголовком у краківському "Літературному видавництві" вийшла книжка наукового працівника Ягеллонського університету др. Яна Козіка. Після виходу таких книжок, як "Краків—Київ" та "Гайдамаки" В. Серчика, видання згаданої книжки слід вважати черговим успіхом у ділянці збагачення наукової літератури про історичне минуле українського народу і його зв'язки з польською громадськістю.

Рецензована книжка Я. Козіка є скороченим варіантом докторської дисертації, написаної автором 1967 р. під науковим керівництвом доцента А. Подрази на кафедрі історії народів СРСР. Головною темою дослідження була діяльність "Руської трійці" в 1830-1848 роках, що стала основою формування сучасної української нації в Галичині. "В діяльності "Трійці", — пише автор, — я старався передовсім побачити прояви змін, характерних для українських діячів, які привели до того, що з галицько-руських патріотів робилися вони загальноукраїнськими (українсько-руськими) патріотами і в цьому дусі впливали на українську громадськість". В цілому зміст книжки відбиває широке коло питань складної проблематики — творення національної самобутності, українського народу одночасно зі зростанням його національної самосвідомості.

Книжка Козіка є першою польською справжньою монографією на цю тему і заповнює важливу прогалину в польській історіографії в ділянці українки. Поможе вона виправити ряд помилкових поглядів, уявлень і думок, що формувались під впливом застарілої історичної літератури. В передмові автор пише, що глибокі дослідження тенденцій, які жеврили тоді в українській громадськості, допоможе краще зрозуміти польсько-українські відносини, а вони "не завжди розвивались так, як бажали б ми цього тепер". Вбачає він також, що в тих саме часах треба шукати причин пізніших подій "яких відгомін звучить і досі у свідомості нашої громадськості.

На підкреслення заслуговує те, що дослідження Козіка оперте на солідній базі, що складалася з різноманітних матеріалів. З них на першому місці слід поставити літературну спадщину тогочасної галицької інтелігенції, а зокрема членів "Руської трійці". Ця спадщина охоплює поетичну, прозову та публіцистичну творчість, листування, публіковане у різних збірниках (Українсько-руський архів, Записки НТШ і т.п.). Автор використовує також і деякі рукописні матеріали з вроцлавського "Оссолінеум" та невідомий досі дослідникам текст Й. Лозинського "Деякі зауваження над правописом руської мови", що зберігається серед паперів Ж. Паулі в бібліотеці Ягеллонського університету. Важливе місце займають статті і матеріали, друковані в польській, українській та російській пресі XIX ст. Добре обізнаний автор з багатою українською науковою і публіцистичною літературою на цю тему, як давнішою (І. Франко, І. Свенциць-

кий, О. Маковей, М. Возняк, М. Тершаковець, К. Студинський, В. Щурат та ін.), так і новітнього — періоду (Г. Гербельський, М. Шалата, О. Білецький і ін.), що взяв до уваги у своєму дослідженні. Враховує в ньому й праці авторів польських та інших слов'янських народів, давніх і сучасних.

Основний зміст книжки поділений на сім розділів, а з них чотири найбільші — для більшої ясності тексту — ще й на підрозділи. Слід підкреслити виїмку добайливість автора і видавництва в транскрипції численних українських прізвищ і назв, з чим досі не завжди справлялися видавництва в Польщі.

Перший розділ книжки “Замість вступу”, містить загальний нарис слов'янських національних рухів напередодні Вєсти Народів 1848 р. Доцільність такого розділу є безсумнівна, якщо це дозволяє авторovi вказати на загальні закономірності національних рухів слов'ян, а шляхом порівняння і аналогії помагає краще зрозуміти конкретні обставини розвитку українського руху в Галичині. Автор знаходить ряд таких аналогій між українським і сербським та слов'янськими рухами.

Абсолютно корисним і необхідним для досліджуваної тематики є й другий розділ, присвячений внутрішнім і зовнішнім умовам формування українського національного руху. Виходячи з положень економічного детермінізму, Козік вирішальну роль внутрішніх умов придиляє суспільно економічному розвитку і зв'язаному з ним зростанні національної самосвідомості. До зовнішніх причин зараховує інспірації слов'янських національних рухів, зв'язки з наддніпрянськими українцями і росіянами, часто прихильне ставлення австрійського уряду до українського питання. Зрозуміло, найбільше місця відведено тут польським інспіраціям.

Крім сприяючих факторів розвитку національного руху в Галичині, були звичайно і бар'єри, що гальмували цей розвиток. Автор слушно вважає, що основною причиною слабості українського національного руху в Галичині були політичні умови, а серед них передовсім поділ українських земель між Росією та Австрією і заборона вивозити українські книжки з Росії, де рух цей розвивався скоріше. Згадає він і про такі перешкоди, як цілковита полонізація української шляхти — тоді панівного класу — та труднощі, що їх створювали представники майже єдиної тоді верстви української інтелігенції якою було духовенство. Пояснення автором цього факту самим австрофілізмом чи лояльністю до австрійського уряду і офіційної політики, на мою думку недостатнє, що доводить історія “Зорі” та “Русалки Дністрової” і роля, яку в ній відіграли Михайло та Венедикт Левицькі. Крім цього, таким бар'єром були й польсько-українські суперечності й антагонізми (незалежно від іспіруючої ролі польського руху), якщо обидві сторони між собою боролися (напр. боротьба за мову в школах), а при цьому — шкодили один одному (напр. шляхом оскаржування перед австрійським урядом). Звичайно, перевага матеріальна (власники маєтків) і персональна (інтелігенція) була на боці поляків.

В третьому розділі книжки обговорена діяльність тзв. віденсько-перемиського гуртка (1815-1830) і “Руської трійці” в 39-40-ох роках XIX ст. Характер істика перших піонерів українського національно-культурного відродження в Галичині повністю вмотивована. Козік в основному правильно оцінює діяльність окремих постатей, ставлячи найвище у віденсько-перемиському гуртку патріотизм І. Могильницького і Й. Лозинського. Лозинський часто критикований за хибний проєкт введення латинського алфавіту, який в його розумінні не був ворожий для українців, власне тому не заслуговує на таку сувору догану деяких дослідників, погляди яких слушно спростовує Козік, тим більше, що Лозинський сам відступив від цього проєкту. Належну оцінку отримали й члени “Руської трійці”, серед яких заслужено вирізнено постать Маркіяна Шашкевича, який “своїми енциклопедичними знаннями обгрунтував національні прагнення українців, пов'язав сучасність з минулим і традиціями незалежності України-Русі, озброїв українську національну думку логічними та тривкими історичними аргументами”.

В четвертому розділі автор розглядає три основні теми, зв'язані з діяльністю “Руської трійці”: боротьбу за мову і літературу, національне питання, суспільну проблематику. Він вказує, що “азбучна війна”, викликана статєю Лозинського, не обмежилася мовною проблематикою, а охопила широке коло питань ідеології. Це й викликало зворушення у довготривалій культурній бездіяльності, розбудило розвиток літератури і дало початок кристалізації поглядів на національну приналежність. Неповне визначення поглядів на поняття відробности

самобутності українського народу піонерів українського національного руху в Галичині (М. Гошовського, Могильницького, Лозинського, й Левицького) досягло виразного звучання у висловлюваннях Головацького і В. Подолинського. В суспільних поглядах "Руської Трійці," автор бачить непослідовність: з однієї сторони її члени були противниками феодального ладу, гостро критикували панщину відносини, змальовували опришків як месників народних кривд, а з другої — не виходили поза межі легального полагодження цього питання.

Окрему увагу зосереджує Козік на зв'язках "Руської трійці" зі Слов'янщиною, яким присвячує окремих, п'ятий розділ книжки. Найважливіші тут зв'язки — з поляками, на мою думку, на тлі інших тем вимагали б поширення, незалежно від деяких помилкових тверджень. Заслужено високо автор оцінив вплив південних слов'ян і чехів на розвиток українського руху, який проявлявся в багатьох різних формах. Не в меншій мірі підкреслюється в книжці ролі зв'язків з Наддніпрянською Україною, а зокрема творів наддніпрянських письменників і особистих контактів галицьких діячів з українськими і російськими вченими.

У шостому розділі ("Роздоріжжя"), автор розвиває тезу, що в середині 40-ох років через розчарування до Росії і її представників та занепад привабливості польської справи український рух опинився на роздоріжжі. Нові часі національно-самосвідомості галицьких українців та їх національні прагнення розглядав Козік на основі статті Головацького "Становище русинів в Галичині", а її ролі бачить у цьому, що вона висловлюючи проавстрійські декларації, одночасно мала й антипольський характер, що було результатом остаточного зривання співробітництва з поляками. Помилкою було однак узагальнювати проавстрійське спрямування українського національного руху, навіть тоді, коли таку політику вела 1848 р. Головна Руська Рада. Проте, що не вся українська інтелігенція в Галичині погоджувалась на таку політику, свідчить згадувана в книжці брошура Подолинського який, крім партії австрійської, бачить ще польську, проросійську і четверту, що "схоче України вільної, незалежної і прямо до неї прямо або через слов'янщину". Сам Подолинський солідаризується з четвертою, але представників інших не важко знайти в 1848 р.

В "закінченні" Козік підсумовує основні тези дослідження і висловлює деякі зауваження щодо розвитку українського національного руху в 1848 — 1849 рр.

Висока оцінка, на яку безсумнівно, заслуговує книжка Козіка, не може звільнити від критичного підходу і вказання на помічні недоліки і неточності.

Насамперед застереження викликають деякі неточності в інтерпретації польсько-українських відносин, а зокрема тлумачення поглядів польської інтелігенції на українське питання. Не можна погодитись з висловленням автора, що польська інтелігенція прагнула "утримання єдності (?) населення всієї Галичини" або "тісного об'єднання (?) обох народів, була прихильно настроєна до українського люду". Навіть тоді, коли "асиміляція Русі була фактом незаперечним, природним, загальнорозумим", то справа ця з перспективи понад 100 років вимагає іншого визначення. С. Кеневич, на слова якого посилається Козік, вважає ставлення польської інтелігенції націоналістичним, бо як шляхта, так і польська інтелігенція ігнорували існування української нації в Галичині (С. Кеневич "Історія Польщі 1795-1918", Варшава, 1968, ст. 190). Натомість влучно оцінює Козік причини такого ставлення та пізніші його наслідки, хоч приклад магната Л. Сап'єги, тут не типовий, про що сам автор згадує на ст. 208, пишучи, що його ставлення було винятком.

Згадана вище інтерпретація Козіка знайшла відбиття у дальших розділах книжки. Напр. ствердження про те, що концепції поєднання не мали шансу здійснення в тодішніх обставинах з вики обох сторін (ст. 211) вимагає уточнення, бо ж не можна узагальнювати висловлення, що український національний рух мав "антипольський характер" (ст. 289). Суперечать цьому висловлювання українських діячів (напр. Подолинського), а також зовсім не ворожі відносини між представниками інтелігенції обох народів.

Неточні сформулювання, що суперечать фактам, зустрічаються в другому розділі книжки. Можна погодитись з автором, що українське суспільство було наскрізь сільською нацією (з огляду на високий відсоток сільського населення), але не можна прийняти без застережень речення: "Галицьке міщанство було польського, німецького та жидівського походження" (ст. 15). Суперечать цьому статистичні дані з того часу про релігійний, а тим самим й національний

(Козік погоджується з цим на ст. 24 книжки) склад населення міст. Думаю, що ці рідкісні дані зацікавлять читачів і тому дозволю собі їх тут подати для трьох найбільших міст Перемиського округу:
— за даними урядового опису з 1811 р.:

	римо- католики	греко- католики	проте- станти	жиди	разом
Перемишль	2 703	1 303	13	2 330	6 353
Ярослав	2 128	2 169	10	2 355	6 662
Яворів	313	5 132	—	753	6 198

за даними церковних шематизмів з 1841 р.:

	римо- католики	греко- католики	жили	інші
Перемишль	5 262	3 719	3 038	16
Ярослав	8 784	2 440	4 114	76
Яворів	1 241	3 918	883	21

Звичайно треба мати на увазі, що й у містах частина населення займалася сільським господарством.

Подібно помилкове речення є на ст. 23, де автор пише, що "на території від Білої по Сян, званої Західною Галичиною, жили поляки, натомість у Східній Галичині в значній більшості переважало українське населення".

Дискусійною є теза Козіка, що "селянський народ в першій половині минулого століття не мав національної самосвідомості" (ст. 26). Тут автор полемізує з Гербельським, сумніваючись, чи народна пісня може віддзеркалити свідомість народу. Здаючи собі справу з труднощів повного визначення цього поняття, не можна заперечувати, що народ відчував свою відрубність, зберіг назву (русин) звичаї і традиції. При нагоді слід звернути увагу, що Козік у своєму дослідженні зосереджується на діяльності чільних діячів національного руху, про яку засвідчують письмові матеріали. Не можна однак заперечити, що й серед нижчих верств громадськості були свідомі одиниці (й неписьменні), як це показали пізніші роки (Л. Кобилиця, І. Капушак), а їх діяльність могла мати тільки локальне значення. Треба сюди зарахувати передовсім сільських діячів, які вчили в парохіяльних школах і діяли серед сільського населення, хоч не залишили визначних письмових пам'яток своєї діяльності. Багато пізніших діячів вийшло з таких дяківських сімей, а не тільки священників, як загалом прийнято вважати. Слід також звернути увагу на висулених вояків, які верталися до своїх сіл по довгих роках військової служби, приносячи з собою елементи нової соціальної і національної свідомості. Вони ж були найбільш революційним елементом, з яким власники панщизняних маєтків мали найбільше клопоту.

Пишучи про форми класової боротьби, автор згадує про опришківство, яке вже тоді зникло у своїй класичній формі, а набуває таку форму як помста шляхом підпалення, знищення панського майна, побиття двірських офіціалів, що (зокрема підпалення) було тоді досить частим явищем.

Підаючи сумнівів слова Головацького, що алфавитна стаття Лозинського появилася з інспірації В. Залеського і Г. Павліковського, Козік не наводить переконуючої аргументації. Думка, що Лозинський зустрівся з Павліковським зойною 1836 р., коли став парохом в Медиці (ст. 144) є мало правдоподібно. Така світова людина, як Павліковський, що мав широке знайомства, а на організованих балах в Медиці брали участь і представники духовенства, мав багато можливостей познайомитись з Лозинським раніше. Відомо також, що дідичі мали вплив на заміщення парохій у своїх селах, отже прихід Лозинського на парохію міг тим більше бути попереджений особистим знайомством.

І ще дрібні зауваження. В замітці 83 на ст. 130 помилково інтерпретуються слова О. Білецького, який також вважав, що слова "В нас і так досить клопоту з одною польською національністю..." висловив директор поліції, а не Левицький, як пише Козік. Місцем видання "Русалки Дністрової" вважається Буду (згідно з титульною старінкою альманаху), а не Пешт, як пише Козік на ст. 135. Цікава є натомість аргументація автора щодо написання "Сина Русі" на переломі

ВСТУПИЛИ В ЧЛЕНИ ІНСТИТУТУ — ЗАПОВІДНИКА МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА

о. Михайло Кучмяк ЧНІ., Йорктон
о. Ярослав В. Головатий, Гілберт Плейнс,
ред. Іван Дурбак, Трой, ЗСА,
о. Петро Петришин, Редвотер,
о. Іван Черкавський, Дервент,
о. Богдан Лозинський, Калгарі,
о. Іван Макух, Вікторія,
о-д-р Михайло Гринчишин ЧНІ., Вінніпег

Всіх сердешно вітаємо!

**Хто наступний?! Збільшуйте ряди Великого
Маркіяна!**

ПРИВІТАЛИ “ШАШКЕВИЧІЯНУ” з 10-РІЧЧЯМ

В зв'язку з 10-річчям збірника “Шашкевичіяни” Редакція одержала низку привітань а між ними від Преосвященнішого Митрополита Кир Максима, від Апостольського Екзарха для Українців в Австралії, Новій Зеландії й Океанії Преосвященного Кир Івана, від Єпарха Саскатуно Преосвященного Кир Андрея, д-ра Володимира Кисілевського, проф. Михайла Тершаківця, сенатора Павла Юзика, проф. Івана Теслі, від д-ра Богдана Казимири, п. Степана Кікти, п. Семена Корбана, інж. Евстахія Филиповича, проф. Василя Лева, п. Михайла Озарука, п. Николи Валіана, від д-ра Корнила Филиповича, о. Івана Гаврилюка, о. Івана Макуха, д-р Зої Плітас, п. Івана Мартинюка, п. Дмитра Негрича, інж. Василя Горбая, п. Олекси Косівського та інших звеличників культу Великого Маркіяна. Всім, які привітали нас з цим Десятиріччям, засилаємо наше сердешне спасибі!

Редакція

1830-1831 рр., а не як загально прийнято, що 1833 р. (так і є на титульній сторінці).

В сумі, мета поставлена у передмові, знайшла своє відбиття у змісті книжки, а сама книжка заслуговує на широке ознайомлення, незалежно від її значення для науки.

Андрій ВІГОРНІЙ

Jan Kozik, *Ukrainski ruch narodowy w Galicji w latach 1839-1848*, Kraków, 1973. Wydawnictwo Literackie, str. 308, zł 35.

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

Христос Раждається,

ВПоважаний Пан
Д-р М. Г. Марунчак,
Редактор збірника
"Шашкевичівна",
Вінніпег, Ман.

Високоповажаний Пане Докторе,

Дуже дякує Вам за прислання дуже цікавого документу "Письмо народовців руських" до редактора політичної думки в Галичині в другій половині останнього століття. Рівнож цікавим є домагання автором цього документу створення Галицького Патріярхату для нашої Церкви.

При цій нагоді щиро гратуюю Вам за видавання цінного збірника "Шашкевичівна", що починає своє друге десятиріччя. Наукові праці, поміщені в цьому збірнику, багато причинились до поширення серед широкого загалу українського громадянства належного розуміння виняткових заслуг о. Маркіяна Шашкевича для національного пробудження українського народу в Західній Україні та піднесли й закріпили в нашій спільноті належний культ для свого Пробудителя.

То ж на порозі цього другого десятиріччя Вашого збірника, бажаю Вам і всім Вашим співпрацівникам дальших успіхів у Вашій праці та прошу Всевишнього далі щедро благословити цю Вашу важливу науково-культурну й громадську працю.

З находячими сєятами Різдва Христового й Нового Року, засилаю Вам, Пане Докторе, і всім Вашим співробітникам найкращі побажання обильних ласк від Новонародженого Христа, Спасителя світу, та багато сил, щастя і успіхів у Ваших життєвих змаганнях.

Остаю з належною до Вас пошаною,

✠ МАКСИМ, Митрополит

П.С.—В прилозі висилаю Вам чека на \$25.00.

ІНСТИТУТ—ЗАПОВІДНИК МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА — ВІННІПЕГ

Дуже дякую Вам за пересилку Вашого журналу та Ваші видання як ось о. Косіковського "Село Маркіяна — Мої Нестаничі".

Я свідомий того, що все це вимагає великого зусилля та любови до сєго рідного. Мені приємно висказатися з признанням за велику й важку працю, яку Ви вже дотепер виконали. З празником Різдва Христового та Новим Роком складаю Вам найсердечніші побажання та молю Всевишнього, щоб благословив Вашу працю!

Христос Раждається!

В Христі відданий

✠ Іван Єп. Ап. Екзарх для Українців
в Австралії, Новій Зеландії й Океанії

Зложили пожертви на "Шашкевичіану"

- 50.00 дол.: Проф. Михайло Шашкевич, ЗСА,
30.00 дол.: п-і І. Горбай, Едмонтон,
26.00 дол.: інж. Василь Горбай (окремо за видання 90.00 дол.), Едмонтон
25.00 дол.: д-р Роман Смик, Ковл Ситі, ЗСА.
20.00 дол.: о. Мирон Головінський, ЗСА, г-і Катерина Шашкевич, Едмонтон,
Василь Гараяк, Вінніпег, М. Завицький, ЗСА.
15.00 дол.: о. Іван Гаврилюк, о. В. Кармазинський, о. Антін Борса, п-і Анастасія Біжак, д-р Петро Сайкевич,
10.00 дол.: Апостольський Екзархат в Мюнхені, д-р Володимир Чубатий, Роман Кальба, інж. Е. Филипович, д-р М. М. Небелок, п-і Анна Филипович, (†) Василь Запівський, Лев Стойкевич, Дмитро Негрич, о. Антін Пакош, (†) Іван Беднарський, Василь Цап,
7.50 дол.: о. Ярослав Гайманович,
7.00 дол.: о. М. Черкавський, о. Іван Макух,
6.00 дол.: Володимир Сорока, Лев Рудницький, Іван Бойчук,
5.00 дол.: о. Павло Теодорович, о. Степан Клепарчук, о. Є. Дмитрук, д-р Степан Гамула, д-р Богдан Казимира, Теодор Климчук, інж. Р. Мамчин, Михайло Озарук, Любомир Білик, д-р Зоя Плітас, Петро Петришин, Дмитро Бегій, д-р М. Гладішевський, Степан Кікта, д-р К. Бризгун, о. Михайло Гринчишин, о. В. Фик, Іван Нестор, (†) о. Степан Городецький,
4.00 дол.: о. Зиновій Бачинський, проф. Михайло Тершаковець, Степан Шулякевич, Іван Будурович, Іван Кубрак, О. Нестор, С. Бобиляк,
3.00 дол.: о. Богдан Каричек, Н. Волянський, Степан Ямнюк,
2.00 дол.: П'єрафія св. Петра і Павла в Ансонії, о. М. Стек, Григорій Лех, Миколай Валіон, М. Шаповал, Богдан Винар, М. Монастирський, М. Горішний, Юрій Паш.

ЩИРЕ СПАСИБІ ВСІМ! НЕ ВІДМОВТЕ І ВИ СВОЄІ ПОЖЕРТВИ НА ПОШАНУ ВЕЛИКОГО МАРКІЯНА! ЧЛЕНСЬКА ВКЛАДКА ВРАЗ З ПЕРЕДПЛАТЮ "ШАШКЕВИЧІЯНИ" ВІНОСИТЬ НА РІК ТІЛЬКИ ТРИ ДОЛЯРИ. СТАНЬТЕ ЧЛЕНОМ ЦЬОЇ КУЛЬТУРНОЇ ТВЕРДИНИ!

СТАВАЙТЕ ПЕРЕДПЛАТНИКАМИ

“ШАШКЕВИЧІЯНИ”

та “БІБЛІОТЕКИ ШАШКЕВИЧІЯНИ”
